

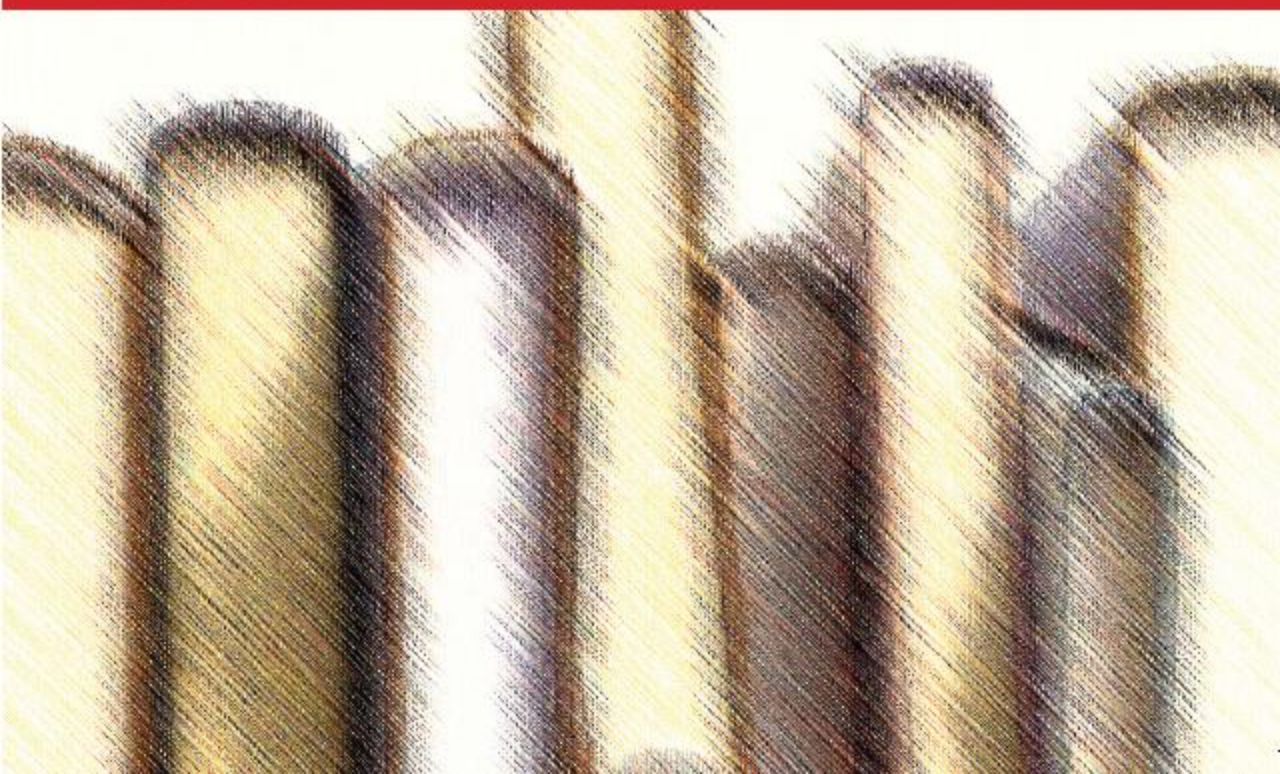

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela

FRANKFURTSKÉ PREDNÁŠKY POETIKY

v kontexte súčasnej literatúry
nemecky hovoriacich krajín

Eva Höhn

FRANKFURTSKÉ PREDNÁŠKY POETIKY

v kontexte súčasnej
literatúry nemecky hovoriacich krajín

Eva Höhn

Mgr. Eva Höhn, PhD.
Frankfurtské prednášky poetiky v kontexte súčasnej literatúry nemecky
hovoriacich krajín

Recenzenti:

doc. PhDr. Dagmar Košťálová, PhD.

doc. Jana Javorčíková, PhD.

Jazyková korektorka:

Mgr. Viera Luptáková, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

ISBN 978-80-557-1039-6

Predhovor

Spracovať tému prednášok poetiky na univerzite vo Frankfurte nad Mohanom nebola jednoduchá úloha. Dôvodov pre to bolo viac, ale jedným z hlavných je ich už dlhoročná tradícia a vysoký počet prednášajúcich spisovateľov. Koncepcia práce preto vyplynula postupne na základe problémových okruhov témy. Na prvom mieste bola skutočnosť, že frankfurtské prednášky sa nedajú oddeliť od historickej situácie druhej polovice 20. storočia. Známi spisovatelia prvého desaťročia existencie hosťujúcej docentúry poetiky reagovali predovšetkým na druhú svetovú vojnu. A hoci sa táto téma môže dnešnému čitateľovi zdať už neaktuálna, treba si pritom uvedomiť predovšetkým to, že vojnová skúsenosť povojnovej generácie autorov zanechala na ich životoch stopy, ktoré sa len tak ľahko zmazať nedali. Táto generácia varovala pred zopakovaním hrôz fašizmu a literatúra sa stala pre nich jedným z prostriedkov pre nápravu spoločnosti. A keď sa pozrieme na našu realitu dnes, musíme uznať, že tento hlas je stále aktuálny. Druhou významnou historickou udalosťou tohto obdobia bola revolta mladých v druhej polovici šesťdesiatych rokov, ktorá vyústila do študentského hnutia '68. Činnosť frankfurtských prednášok sa po tejto udalosti zastavila a obnovená bola až po desiatich rokoch. Zmeny, ktorými prešla literatúra nemeckého priestoru tohto obdobia, sa na katedre poetiky vo Frankfurte nad Mohanom odrazili takisto. Spomedzi mnohých uvedme len nástup postmodernity. Okrem čisto literárno-teoretických a spoločensko-historických otázok je táto literatúra úzko prepojená s filozofiou. Stáva sa tým nevyčerateľným prameňom poznania a neodmysliteľnou súčasťou európskej kultúry. Verím, že moje poznatky a postrehy poslúžia aj záujmu širšej verejnosti.

Podakovať by som chcela doc. PhDr. Dagmar Košťálovej, PhD., pretože táto kniha vznikla práve na jej podnet. Ďalej ďakujem doc. PhDr. Margite Gáborovej, PhD. za jej dlhoročnú podporu a Mgr. Viere Luptákovej, PhD. za

mnohé cenné rady pri korektúrach práce. Mojim synom ďakujem za ich trpezlivosť a dôveru. Túto prácu venujem im.

Banská Bystrica, november 2015

OBSAH

ÚVOD	8
------------	---

T E Ó R I A

1 FRANKFURTSKÉ PREDNÁŠKY POETIKY	11
1.1 Okolnosti založenia host'ujúcej docentúry poetiky	11
1.2 Obnovenie činnosti frankfurtských prednášok	14
1.3 Autor ako prednášajúci	17
2 POETIKA	18
2.1 Vymedzenie pojmu	18
2.2 Poetika v spektre literárnych metód	18
2.3 Aristoteles – Platón – Horácus	23
2.4 Gotthold Ephraim Lessing	27

P R V Á F Á Z A F R A N K F U R T S K Ý C H P R E D N Á Š O K

1959 – 1968

3 POVOJNOVÉ OBDOBIE (1945 – 1950).....	30
3.1 Historický kontext	30
3.2 Situácia vo východonemeckej literatúre	30
3.3 Situácia v západonemeckej literatúre	31
3.3.1 Skupina 47	34
3.4 Heinrich Böll	36
3.4.1 Estetika humánneho	37
3.4.2 Literatúra ako utópia	40
3.4.3 Kritika jazyka	46
4 PÄTDESIATE ROKY	51
4.1 Historický kontext	51
4.2 Situácia v západonemeckej a rakúskej literatúre	52
4.3 Ingeborg Bachmannová	58
4.3.1 Kritika povojnového reštauračného obdobia	58
4.3.2 Frankfurtské prednášky	61
4.3.2.1 Kritika jazyka	61
4.3.2.2 Kríza subjektu	66
4.3.2.3 Literatúra ako utópia	68

5	ŠEŠŤDESIATE ROKY	72
5.1	Spoločenská situácia	72
5.2	Študentské hnutie '68	73
5.3	Udalosti na univerzite vo Frankfurte nad Mohanom a Frankfurtský policačný veľtrh	75
5.4	Politizácia literatúry	78
5.5	Strata spoločenského významu literatúry	80
5.6	„Smrť literatúry“	82
5.7	Wolfgang Hildesheimer a absurdné divadlo	86
5.7.1	Predpoklady Wolfganga Hildesheimera na absurdné	87
5.7.2	Podoby pojmu absurdného	89
5.7.3	Frankfurtské prednášky Wolfganga Hildesheimera. Koniec fikcie, alternatívna poetika absurdného	94

DRUHÁ FÁZA FRANKFURSTKÝCH PREDNÁŠOK

od roku 1979 po súčasnosť

6	SEDEMDESIATE ROKY	97
6.1	Spoločensko-historický kontext. Koniec revolty, nový začiatok	97
6.2	Literárna estetika. Herbert Marcuse a Peter Schneider	99
6.3	Peter Handke a literatúra sedemdesiatych rokov	103
6.4	Rozpad Skupiny 47	108
6.5	Obnovenie činnosti frankfurtských prednášok	109
6.6	Koncepcia frankfurtských prednášok Uweho Johnsona	110
6.6.1	Dialektický spôsob zobrazenia	112
6.6.2	Problém identity	115
7	OSEMDESIATE ROKY	118
7.1	Charakteristika frankfurtských prednášok po roku 1979	118
7.2	Diskusia o postmoderne v literatúre nemeckého priestoru	120
7.3	Písaním objaviť seba samého. Nástup postmodernity v poetologickej reflexii frankfurtských prednášok	123
7.4	Paul Nizon	125
7.4.1	Tvorba Paula Nizona	125
7.4.2	Rozprávačský postup Paula Nizona	127
7.4.3	Frankfurtské prednášky Paula Nizona	129
7.5	Frankfurtské prednášky Hansa-Ulricha Treichela	135
7.5.1	Literatúra ako médium kolektívnej pamäti. Piata frankfurtská prednáška Hansa-Ulricha Treichela	141
7.6	Poetika a jazyk vo frankfurtských prednáškach 1979 – 1989	143
7.6.1	Christa Wolfová	145
7.6.2	Günter Kunert	148
7.6.3	Ernst Jandl	150

7.6.4	Adolf Muschg, Peter Bichsel, Hermann Burger	151
7.6.5	Martin Walser	153
7.7	Linguistic turn a frankfurtské prednášky	154
8	DEVÄŤDESIATE ROKY	159
8.1	Literárna situácia	159
8.2	Pád železnej opony a iné spoločensky aktuálne témy	161
8.2.1	Spor historikov	162
8.2.1.1	Günter Grass a Hans Mayer	163
8.2.2	Nemecko-nemecký literárny spor	166
8.2.2.1	Wolfgang Hilbig a Angela Kraußová	167
8.3	Postkoloniálna literatúra	171
8.3.1	Frankfurtské prednášky Hansa Christopha Bucha	173
	ZÁVER	179
	Zoznam bibliografických odkazov	183
	Primárna literatúra	183
	Sekundárna literatúra	185
	PRÍLOHA – Prehľad frankfurtských prednášok poetiky	198

ÚVOD

Je tradíciou nemeckej literatúry, že sa spisovatelia vyjadrujú k otázkam estetiky. Možno to sledovať už od klasikov, spomeňme len známe mená ako Martin Opitz, Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schlegel cez Bertolta Brechta až podnes. Schillerov a Goetheho program estetickéj výchovy, alebo predstava univerzálnej poézie Friedricha Schlegela sú od nemeckej literatúry neodlučiteľné poetologické práce spisovateľov. K literárnej esejistike možno takisto priradiť prednášky poetiky spisovateľov, ktoré sa stali tradíciou súčasnej literatúry nemeckého priestoru.

Bol to práve tento fakt, ktorý v roku 1959 podnietil založiť na Goetheho univerzite vo Frankfurte nad Mohanom hosťujúcu docentúru poetiky. Prvé desaťročie od svojho otvorenia fungovali prednášky nepretržite. V roku 1968 sa ich činnosť avšak na celých desať rokov prerušila. Dôvodom boli búrlivé udalosti šesťdesiatych rokov, ktoré priniesli zásadné zmeny. V roku 1979 sa činnosť prednášok vo Frankfurte obnovuje, avšak tieto vstupujú do úplne odlišnej spoločenskej klímy. Pre nastávajúce osemdesiate roky je už charakteristické nové, postindustriálne smerovanie vtedy ešte západonemeckej spoločnosti, v ktorej bol prechod k informačnej, elektronickej dobe nezvratný. V oblasti umenia a literatúry sa to prejavilo v postmoderných tendenciách.

Poukázanie na rozdiely jednotlivých vývojových etáp nielen vo frankfurtských prednáškach poetiky ale aj v nemeckej literatúre ako takej bol jeden z hlavných cieľov tejto práce. Zmenu perspektívy prednášajúcich autorov, ako aj ich generačných príznakov nemožno vytrhnúť zo spoločenského a historického kontextu. Z toho dôvodu sme sa v práci usilovali načrtnúť takisto niektoré hlavné udalosti, okolnosti a tendencie vplyvajúce na estetické a tematické aspekty frankfurtských prednášok (ďalej FP).

Ako základné kritérium na prehľadné zobrazenie témy sme sa rozhodli zohľadniť chronologický aspekt jej členenia. Tento najlepšie podáva ucelený pohľad na situáciu jednotlivých desaťročí nielen v oblasti FP, ale aj historického kontextu a literárnych smerovaní. Okrem chronologického aspektu sme zohľadnili taktiež dve hlavné tendencie vo vývine FP. Z tohto dôvodu sme tému rozdelili na tri hlavné tematické celky: Teóriu, prvú fázu FP v rozpätí rokov 1959 –1968 a druhú fázu, ktorá začala rokom 1979 a pretrváva až dodnes. Týmto členením bolo možné zobrazit' dva hlavné smerovania FP. Ak sa totiž autori prvej fázy ešte usilovali o teoretickú reflexiu a nastolenie spoločensky aktuálnych tém, tak v druhej fáze vystriedali dané príznaky silne autobiografické prvky a subjektivita. V deväťdesiatych rokoch sa situácia začína ale meniť. Hoci iným, viac autobiograficky ladeným prístupom je badať opäť návrat spisovateľov k spoločensky aktuálnym témam podobne, ako to bolo ešte pred rokom 1968. Dôvodom pre to boli historické zmeny, najmä rok 1989. Príznaky postmoderných tendencií pretrvávajú vo FP avšak paralelne celé prvé desaťročie nového tisícročia aj naďalej. Takto zvolená koncepcia práce neznamená, že sme neprihliadali na poetologické príznaky vývinových tendencií súčasnej literatúry nemeckého priestoru. Práve naopak, tieto sú jedným z hlavných východísk teoretických analýz FP.

Náš ďalší cieľ, náčrt teoretických aspektov témy, je rozpracovaný v prvej časti práce. Informácie o histórii hosťujúcej docentúry vo Frankfurte nad Mohanom, ako aj špecifickej situácii spisovateľa v úlohe prednášajúceho prináša prvá kapitola. Pohľad na súčasné aj klasické koncepcie termínu poetika a jej premien nájde čitateľ v druhej kapitole práce. Okrem antických predstáv o umení a poetike sme sa v nej snažili zohľadniť najmä práce nemeckej proveniencie.

Hoci založenie docentúry poetiky na univerzite vo Frankfurte nad Mohanom v rámci nemeckého priestoru bolo historicky jedinečnou udalosťou, v posledných desaťročiach vznikli nielen v Nemecku, ale aj vo Švajčiarsku a v

Rakúsku mnohé ďalšie hosťujúce docentúry. Spomeňme len univerzity ako Heidelberg, Paderborn, Tübingen, Bonn, Mainz, Lipsko, Bamberg, Kassel, Hildesheim, Göttingen, Mníchov, Rostock, Jena, Zürich, Graz či Innsbruck. Iné univerzity ponúkajú zas špecifické formy prednášok poetiky, ako sú napr. prednášky mladých autorov vo Wiesbadene, docentúra poetiky pre drámu v Saarbrückene alebo Liliencronova docentúra poetiky pre lyriku na univerzite v Kiely. Okrem faktu, že prednášky sa stali medzičasom súčasťou prestíže a meradlom kvality univerzít, už len ich samotný počet napovedá o vzostupe a snahe udržať dobrú úroveň literatúry nemeckého priestoru ako zo strany odborníkov, tak laickej verejnosti.

Názov: **Frankfurtské prednášky poetiky v kontexte súčasnej literatúry
nemecky hovoriacich krajín**

Autorka: Mgr. Eva Höhn, PhD.

Rcenzenti: doc. PhDr. Dagmar Košťálová, PhD.
doc. PaedDr. Jana Javorčíková, PhD.

Jazyková korektorka: Mgr. Viera Luptáková, PhD.

Náklad: 100 ks

Rozsah: 206 strán

Vydanie: Prvé

Rok vydania: 2015

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-1039-6